

АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИДА РЕЗЕРВ КАПИТАЛИ ҲИСОБИНИНГ МАҲИЯТИ ВА АҲАМИЯТИ

М. А. Абдуганиев

ТДИУ «Молия ва бухгалтерия ҳисоби» Талабаси

Аннотация. Ушбу мақолада акциядорлик жамиятларида резерв капитали ҳисобининг ташкил этишнинг назарий жиҳатларининг моҳияти ва аҳамияти ёритиб берилган. Резерв капитали ҳисобини такомиллаштириш бўйича муаллиф томонидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: капитал, резерв, узоқ муддатли активлар, фойда, зарар, харажат.

Кириш.

Иқтисодиётни модернизация қилиш шароитида мавжуд моддий, молиявий ва бошқа ресурслардан оқилона ва самарали фойдаланиш лозим. Рақобатга бардош бериш – бу ривожланишнинг муҳим омилларидан саналади. Айниқса, мулкчилик шакли турлича бўлган корхоналарда хусусий капитал миқдорини кўрайтириш ҳамда ундан самарали фойдаланиш муҳим амалий аҳамият касб этади.

Иқтисодиётнинг барча реал сектори тармоқларида акционерлик компаниялари кўринишидаги мулкчилик шаклини амал қилишида улардаги ишлаб чиқариш даражасини ўсишни таъминловчи механизмлардан бири бўлган хусусий капитал ҳисобини мунтазам такомиллаштириб боришни тақозо этади.

Акциядорлик жамиятларида резерв капитали-киритилган капиталнинг қуйидаги операцияларнинг натижаси бўлиб ҳисобланади: компанияга совға қилинган активлар ва компания капитали тузилишининг ўзгариши натижасида пайдо бўлган капитал.

Иқтисодиётни модернизация қилиш шароитида ҳар бир акциядорлик жамиятлари ўзининг молиявий ресурс (маблағ)ларини ташкил қилиши ва ундан фойдаланиши мумкин. Бу маблағларнинг манбаи эса фойда, амортизация ажратмаси, кимматбаҳо қоғозларни сотишдан тушган маблағлар, акция эгаларининг бадали ва таъсисчиларнинг улушлари, кредитлар, қарзлар, ажратилган грантлар, мақсадли молиялаштириш маблағлари ва шунга ўхшаш йўналишдаги маблағлардир.

Таҳлил ва натижалар

Акциядорлик жамиятларининг хусусий капитали қонунга мувофиқ ёки таъсис ҳужжатлари асосида яратилган жамғармалар ва резервлар қўшилган ҳолда, уларнинг ҳаракати ва ҳолати ўрганилади ва назорат қилинади.

Дарҳақиқат, хусусий капитал хўжалик юритувчи субъектнинг активи ва мажбуриятлари ўртасидаги фарқни ўзида мужассамлаштиради. Ўз навбатида хусусий капитал 2 гуруҳга (категорияга) бўлинади – қўйилган (инвестиция) капитал ва тақсимланмаган фойда.

Хусусий капитал, ишлаб чиқариш ва мулк эгасига тўлаш, қўшимча инвестиция ва бошқа фаолиятларнинг натижаларига боғлиқ ҳолда кўпайиши ёки камайиши мумкин.

Ушбу мулк, жамғармалар, фойда ва резервларнинг ҳисоби қуйидаги:

8500-«Резерв капитали»ни ҳисобга олувчи счётлар

8900-«Келгуси харажатлар ва тўловларнинг резерви»ни ҳисобга олувчи счётларда юритилади.

Давлат корхоналарининг резерв капитали давлатнинг бюджети томонидан корхонанинг фойдаланилишига топширилган вақтда ажратилган маблағларнинг йиғиндисидир.

Акцидорлик жамиятлари капиталининг ҳажми унинг уставида кўрсатилган бўлади. Устав капиталининг кўпайиши ёки камайиши акциянинг номинал қийматининг бозордаги талаб ва таклифнинг таъсирида ошиши ёки камайишига боғлиқ.

Акцидорлик жамиятларида резерв капитали устав капиталининг 15% фаизидан кам бўлмаган миқдорида шаллантирилади.

Акцидорлик жамиятлари томонидан чиқарилган акциялар нақд пулга, пул ўтказиш йўли билан, мулкка, яъни узоқ ва қисқа муддатли активлар ҳисобига ҳам сотилиши мумкин.

Субъектнинг таъсис ҳужжатларига асосан, фойда ҳисобидан ҳосил қилинган резервлари, активларни қайта баҳолашдан юзага келадиган инфляция резервларини яратиш заруриятини келтириб чиқаради.

Мавжуд бўлган ҳаракатдаги резерв капиталининг ҳисоби қуйидаги счётларда олиб борилади:

8510-«Активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар»

8520-«Резерв капитали»

8230-«Текинга олинган мулклар» счётлари.

Резерв капиталининг ҳисоби счётлари бўйича аналитик ҳисоб шундай шаклда ташкиллаштириладики, токи у маблағларнинг ишлатилиши ва йўналиши бўйича маълумотларни йиғишга хизмат қилсин.

8510-«Активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар» счётида активларни қайта баҳолаш натижасида аниқланган қиймати ҳисобга олинади. Резерв капиталининг тузатилиши ва тўлдирилиши активларни қайта баҳолаш натижасида ҳосил бўлса 8510-«Активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар» счётининг кредити бўйича активларнинг қийматини қайта баҳолаш натижасида ўсган суммасига тегишли активларни ҳисобга олувчи счётлар корреспонденцияланади.

Агар қайта баҳолаш натижасида активларнинг қиймати пасайса, унда ҳозирча пасайган қийматнинг ўрни ўша активнинг аввалги ўсган қиймати ҳисобига тўлдирилади, ушбу муомала 8510-«Узоқ муддатли активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар» счётининг дебетида акс эттирилади. Арзонлаштирилган сумма, шу активнинг аввалги қайта баҳолашдаги қиймати ўсишининг оширилгани харажат сифатида тан олинади ва 9430-«Бошқа операцион харажатлар» счётида акс эттирилади.

8510-« Узоқ муддатли активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар» счёти бўйича қолдик баланснинг «Резерв капитали» моддасида акс эттирилади.

Ушбу счётнинг дебети бўйича ёзувлар қуйидаги ҳолларда юз бериши мумкин:

- 8510-« Узоқ муддатли активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар» счётида ҳисобга олинган, қайта баҳолаш натижасида аниқланган мулкнинг пасайган қийматининг

суммасига маблағлар камайтирилганда, пасайган қиймати аниқланган мулкларни ҳисобга олувчи счётлар билан корреспонденцияланади.

- 8510-«Узоқ муддатли активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар» счётида ҳисобга олинган, қайта баҳолаш натижасида аниқланган инвестициянинг пасайган қийматининг суммасига маблағлар камайтирилганда, пасайган қиймати аниқланган инвестицияларни ҳисобга олувчи счётлар билан корреспонденцияланади.
- Субъектни тугатиш натижасида таъсисчиларнинг орасида суммалар тақсимланганда 6620-«Чиқиб кетаётган таъсисчиларга уларнинг улушлари бўйича қарзлар» счёти билан корреспонденцияланади ва хоказо.

8520-«Резерв капитали» счёти амалдаги Ўзбекистон Республикаси қонунларида кўзда тутилган тартибга асосан ташкил қилинган акциядорлар жамияти, қўшма корхоналар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектларнинг ва таъсис ҳужжатларига мувофиқ бундан ташқари акциядорлар жамиятининг мулкни кўпайтирадиган бошқа тушумлар ҳисобига мавжуд бўлган ва ҳаракатдаги резерв капитали тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мулжалланган.

Хулоса

Шу боисдан, ушбу масалалар айниқса акциядорлик жамиятларида резерв капиталининг маблағлари қандайдир оддий бўлмаган муомалалардан кутилаётган сарф-харажатларни, қарзларни ва бошқа мақсадлар учун қилинган сарфларнинг ҳисобдан чиқарилиш ва қайтарилиш эҳтимоли бўлмаган бошқа мақсадлардан келган умумий баланс зарарларини қоплаш резервларини яратиш учун фойдаланилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонуни. (янги таҳрири) 14.04.2016.
2. Ўзбекистон Республикаси Бухгалтерия ҳисоби миллий стандартлари тўплами. –Т.: Адолат, 2011.
3. Хасанов Б.А, Хашимов А.А. Бошқарув ҳисоби. Дарслик // –Т.: Янги нашр, 2011.; Каримов А.А. Корпоратив бошқарув тизимида бухгалтерия ҳисоби ва аудитини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари.// Дис...икт.фан.д-ри.БМА.Т.2009.
4. Ибрагимов А., Очилов И., Қўзиёв И., Ризаев Н., Молиявий ва бошқарув ҳисоби: ўқув қўлланма. -Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2008 4б.
5. Хасанов Б.А., Хашимов А.А. Бошқарув ҳисоби. –Т.: Янги нашр, 2011. 311б-24б.
6. Холбеков Р.О. Бухгалтерия ҳисоби назарияси. –Т.: Чўлпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2011. –198 б.
7. Usmanovich, B. A. (2021). WAYS TO IMPROVE THE FINANCIAL RESULTS OF ENTERPRISES. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (pp. 176-178).
8. Nizomiddinov, J. Z. O., & Burkhanov, A. U. (2022). IMPROVING METHODS FOR ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF TRADE ENTERPRISES. In АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ НАУКИ 2022 (pp. 42-44).

2023: International Conference on Agriculture Sciences, Environment,
Urban and Rural Development (Morocco)

<https://www.conferenceseries.info/index.php/morocco>

9. Nizomiddinov, J. Z. (2022). MUQIMIYNING “SAYOHATNOMA” SIDA DAVR, MUHIT, VOQELIK TASVIRI. Ученый XXI века, (3 (84)), 15-21.
10. Nizomiddinov, J. Z. (2022). MUHAMMAD AMINKHOJA MUKIMI ENLIGHTENER OF THE NATIONAL AWAKENING. Вестник магистратуры, (3-2 (126)), 121-122.
11. Zuxriddin o'g'li, N. J. (2022). KOPXONAJAP RENTABELLIGINI OSHIRISH ЙЎЛЛАРИ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMİY JURNALI, 212-215.
12. Zukhriddin o'g'li, N. J. (2022). MUQIMIYNING IJODIY MEROSI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMİY JURNALI, 2(3), 82-85.
13. Zukhriddinoglu, N. J. (2022). Methods for Assessing the Competitiveness of an Enterprise in a Transforming Economy. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 3(3), 50-52.
14. Zukhriddinoglu, N. J. (2022). Management of the Competitiveness of Enterprises, Taking into Account the Preparation of Production. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(3), 250-254.
15. Zukhriddinoglu, N. J. (2022). Theoretical Foundations of the Concept of the Company's Competitiveness. International Journal on Orange Technologies, 4(3), 86-90.